

תאריך עדכון: 18/6/23

שם מחלקה:
ביה"ס ללימודי יסוד ביהדות
שם ומספר הקורס:
הרמב"ם ומשנתו הפילוסופית
(03-099-95)

שם הקורס באנגלית: Maimonides and his Philosophy

שם המרצה: ד"ר דרור ארליך

סוג הקורס: מתקשב

היקף שעות: 2 ש"ש

קט"ק: סמסטר

שנת לימודים: תשפ"ג

אתר הקורס באינטרנט: אתר ב- Moodle

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):
מטרת הקורס היא להציג תמונה רחבה ומעמיקה של הגותו הדתית של הרמב"ם.

תוצרי למידה:

- להכיר את דמותו של הרמב"ם – תולדות חייו, כתביו ומשנתו ההגותית
- להבין סוגיות מרכזיות בהגות היהודית בימי הביניים שבהן עסק הרמב"ם
- לרכוש ולשכלל כישורי קריאה וניתוח של טקסטים עיוניים
- לפתח סקרנות אינטלקטואלית ויכולת לנהל דיון מעמיק בסוגיות פילוסופיות

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

הקורס עוסק בדמותו ובהגותו של הרמב"ם, ההוגה היהודי החשוב והמשפיע ביותר בימי הביניים ואחת הדמויות הבולטות בתולדות העם היהודי. במהלך הקורס נידונות סוגיות מרכזיות בהגותו הדתית של הרמב"ם, וזאת באמצעות עיון מונחה במקורות נבחרים מכתביו.

מהלך השיעורים:

הקורס הוא קורס מתוקשב המתנהל באתר במודל. במהלכו יתקיים גם מפגש זום (ללא חובת נוכחות).

חומרי הלימוד במודל מאורגנים ביחידות על פי נושאים: שלוש היחידות הראשונות הן מבואות לקורס, יחידות התוכן שבהן נלמדים פרקים נבחרים מכתביו העיקריים של הרמב"ם לפי סדר כתיבתם, ויחידת סיום הכוללת חובת קריאה ביבליוגרפית.

כמו כן פועלים באתר שני פורומים:

(1) פורום 'שאלות ותשובות', שמטרתו לאפשר הצגת שאלות הבנה והבהרה הנוגעות לקורס, לחומר הלימוד ולבחינה.

(2) פורום 'בואו נדבר על זה', שבו יתקיימו דיונים פתוחים בנושאים, מושגים ואירועים הקשורים לחומר הנלמד. הסבר מפורט על פורום זה מופיע בקובץ 'מרכיבי הקורס' במודל.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים (ההפניות הביבליוגרפיות המלאות לקיצורים שבטבלה מופיעות בסעיף הביבליוגרפיה):

מס' היחידה	כותרת	פירוט התוכן	מקורות מחקרניים
1	מהי פילוסופיה יהודית?	מהי פילוסופיה? מהי פילוסופיה יהודית? האם יש פילוסופיה יהודית? הגדרות המושג בספרות המחקר; מאפיינים של המושג; המסגרת הכרונולוגית	ישפה, כרך א, עמ' 65-7.
2	הרמב"ם: תולדות חייו, כתביו ודמותו ההגותית	התחנות העיקריות בחיי הרמב"ם; כתביו העיקריים; שפת הכתיבה; מטרותיו; התגובות למשנתו	הלברטל, עמ' 11-84; קרמר.
3	מקורותיו הפילוסופיים של הרמב"ם	ההקשרים של הגות הרמב"ם – פילוסופיה כללית והגות יהודית; הגישה של הרמב"ם למקורותיו; ההוגים והזרמים המוזכרים באיגרת לשמואל אבן תיבון טקסט: קטע מהאיגרת לשמואל אבן תיבון	פינס; Davidson 2011; Seeskin, pp. 58-81.

מס' היחידה	כותרת	פירוט התוכן	מקורות מחקרניים
4	איגרת השמד	הרקע ההיסטורי לאיגרת; עיקרי האיגרת: השאלה ההלכתית, תשובת הנשאל, ביקורתו של הרמב"ם עליה, תשובתו של הרמב"ם טקסט: קטעים מהאיגרת	הרטמן, עמ' 31– 66.
5	ההקדמה לפירוש המשנה (1): מבוא לתורה שבעל פה	המשנה והמבנה הפנימי שלה; מאפייני פירוש הרמב"ם למשנה: זמן ומקום כתיבתו, שפת הכתיבה, מטרת הספר, הנושא הכללי שלו והשילוב בין הלכה לפילוסופיה; דוגמה לטקסט מתוך פירוש המשנה עצמו (חגיגה ב, א); ההקדמות לפירוש המשנה; נושא ההקדמה לפירוש המשנה; הערות נוספות על ההקדמה לפירוש המשנה טקסט: קטעים מההקדמה	
6	ההקדמה לפירוש המשנה (2): תכלית האדם	הקשר הדיון בהקדמה; הדיון בתכלית האדם טקסט: קטע מתוך ההקדמה	שוורץ תשס"א, עמ' 56–68.
7	ההקדמה למסכת אבות (1): נפש האדם	נושאי ההקדמה והמבנה שלה; נפש האדם – מהותה ותפקידיה טקסט: ההקדמה למסכת אבות, פרק א	קליין-ברסלבי תשע"א, עמ' א-יח.
8	ההקדמה למסכת אבות (2): תורת המוסר	הדיון בתורת המוסר: חלקי הנפש הרלוונטיים, נפש בריא ונפש חולה, ריפוי חוליי הנפש (תורת הדרך	קליין-ברסלבי תשע"א, עמ' יח- מב; שביד.

מס' היחידה	כותרת	פירוט התוכן	מקורות מחקרניים
		<p>האמצעות), בין המעולה לכובש את יצרו</p> <p>טקסט: ההקדמה למסכת אבות, פרקים ב-ו</p>	
9	ההקדמה לפרק חלק (1): שכר ועונש	<p>הסבר כללי על ההקדמה לפרק חלק; מבנה הדיון בשכר ועונש; תוכן הדיון: חמש השיטות והביקורת עליהן, משל המורה והתלמיד, המושג עולם הבא, מושגי שכר ועונש נוספים (הרחבה בנושא תחיית המתים – איגרת תחיית המתים), העולם הבא ושאלת התכלית</p> <p>טקסט: החלק הראשון של ההקדמה</p>	<p>קלנר תשע"ו א, עמ' 107-117.</p>
10	ההקדמה לפרק חלק (2): עיקרי האמונה	<p>מבוא לתורת העיקרים; תוכן רשימת י"ג העיקרים</p> <p>טקסט: החלק השני של ההקדמה לפרק חלק</p>	<p>ארליך; קלנר 1991, עמ' 18-58; כשר תשע"א; קלנר תשע"ו א, עמ' 30-40; קלנר תשע"ו ב, עמ' 59-71.</p> <p>קריאת חובה: ארליך, עמ' 13-23, 209-211 (סרוק במודל).</p>
11	איגרת תימן	<p>הרקע ההיסטורי לאיגרת; עיקרי האיגרת: גזירות שמד והיחס אל האסלאם, תעמולה של יהודי מומר, הופעת משיח שקר; השפעת האיגרת</p> <p>טקסט: קטעים מהאיגרת</p>	<p>הרטמן, עמ' 87-128.</p>

מס' היחידה	קותרת	פירוט התוכן	מקורות מחקרניים
12	מבוא למשנה תורה	סקירה כללית על הספר: מקורותיו ההלכתיים, זמן כתיבתו, שפת כתיבתו ומניעי כתיבתו; מאפיינים מרכזיים של הספר: קיצור ואחידות, אנציקלופדיה מקיפה ושם הספר, מיון וארגון מחדש, השמטות ושינויים, שילוב בין הלכה ופילוסופיה, השפעה	טברסקי. קריאה מומלצת: הלברטל, עמ' 234-145.
13	משנה תורה הלכות (1): הלכות יסודי התורה – יסודות תפיסת האלוהות	מציאות האל, אחדות האל ואי-גשמיותו של האל טקסט: הלכות יסודי התורה, פרק א	
14	משנה תורה הלכות (2): הלכות תשובה – בחירה חופשית	תפיסת חופש הבחירה; בעיית הבחירה ורצון האל; בעיית הידיעה והבחירה טקסט: הלכות תשובה, פרק ה	צדיק, עמ' 44-66; קליין-ברסלבי תשע"א, עמ' מב-סא.
15	משנה תורה הלכות (3): הלכות מלכים – הרעיון המשיחי	משיחיות אפוקליפטית ומשיחיות נטורליסטית טקסט: הלכות מלכים, פרקים יא-יב	שוורץ תשנ"ז.
16	מבוא למורה נבוכים (1)	על הספר: זמן כתיבתו, דרך כתיבתו, שפת כתיבתו ותרגומיו, המבנה והנושאים העיקריים טקסט: קטעים מהמבואות למורה נבוכים: האיגרת אל התלמיד והפתיחה	הלברטל, עמ' 298-235.
17	מבוא למורה נבוכים (2)	על הספר: מטרות, קהל היעד, מניעי הכתיבה, סגנון הכתיבה (כתיבה אזוטריית); התגובות לספר	הלברטל, עמ' 298-235.

מס' היחידה	כותרת	פירוט התוכן	מקורות מחקרניים
		טקסט: קטעים מהמבואות למורה נבוכים: הצוואה וההקדמה	
18	מורה נבוכים (1): הפרקים המילוניים ופרק א' של הספר	הפרקים המילוניים, תפקידם והמבנה שלהם; 'צלם ודמות' והמושג צלם אלוהים טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרק א	הר"י.
19	מורה נבוכים (2): תורת ההכרה	גבולות ההכרה; הסיבות למחלוקות; שימוש נכון ולא נכון בשכל; מגבלות לימוד מטפיסיקה; ענווה טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרקים לא, לב, לד, ה	שטרן, פרק 5; Seeskin, pp. 105–133.
20	מורה נבוכים (3): תורת התארים	הגדרת המושג אמונה; הערות מבוא לתורת התארים והסבר מפורט על ארבעת סוגי התארים: עצמות/חיוב, יחס, פעולה ושליה טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרקים נ, ס	ישפה, כרך ג, עמ' 209–243; שטרן, פרק 6; Rudavsky, pp. 36–60.
21	מורה נבוכים (4): שאלת בריאת העולם – שני הקשרים פילוסופיים	הוויכוח על תפיסת הרמב"ם בשאלת הבריאה; בריאת העולם וההוכחות למציאות האל; בריאת העולם ואי-גשמיות האל טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרק עא; חלק ב, פרק כה	קליין-ברסלבי תשמ"ח; Davidson 1987, s.v. Moses .Maimonides
22	מורה נבוכים (5): בעיית הרע / הסבל האנושי	בעיית הרע בתולדות הפילוסופיה; בעיית הרע – ההיבט התאולוגי; בעיית	בן-אור.

מס' היחידה	כותרת	פירוט התוכן	מקורות מחקרניים
		הסבל האנושי – ההיבט הקיומי טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים ח-יב	
23	מורה נבוכים (6): מושג ההשגחה	גישות שונות לשאלת ההשגחה; עמדת הרמב"ם בנושא – השגחה והשכלה טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים יז-יח	ישפה, כרך ג, עמ' 364–370.
24	מורה נבוכים (7): תכלית התורה וטעמי המצוות	פרקי טעמי המצוות – מבנה ותוכן; שתי מטרות התורה והיחס ביניהן; הדעות שהתורה מלמדת טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים כז-כח	ישפה, כרך ג, עמ' 328–342.
25	מורה נבוכים (8): תכלית האדם	משל הארמון והנמשלים שלו; ארבע השלמויות והשלמות האנושית האמיתית טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים נא, נד	גולדמן, עמ' 60–86; שטרן, פרק 8; Kellner 1990.
26	הפרשנות להגותו של הרמב"ם	הגישות הפרשניות העיקריות למורה נבוכים; המשותף לגישות השונות; הגות הרמב"ם ממבט היסטורי	רביצקי 1991; קריאת חובה: הלברטל, עמ' 299–310 (סרוק במודל).

ג. דרישות קדם: אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

- לימוד כל היחידות באתר הקורס במודל
 - פורום 'בואו נדבר על זה' במודל: יתקיימו 5 דיונים במהלך הקורס.
- השתתפות לפחות ב-2 מהדיונים שייפתחו, היא תנאי הכרחי לעמידה בדרישות הקורס, ולא תקנה ניקוד כלשהו; השתתפות ב-3 דיונים ומעלה

- תקנה ניקוד, שהוא 10% מציון הקורס (הסבר מפורט לציון על הפורום מופיע בקובץ 'מרכיבי הקורס' במודל) בחינה (אמריקאית) – פרונטלית בקמפוס

ה. **מרכיבי הציון הסופי:** (1) ציון הבחינה (90%); (2) ציון לדיונים בפורום 'בואו נדבר על זה' (10%).

ו. ביבליוגרפיה

מקורות כתבי הרמב"ם:

1. איגרות הרמב"ם, מהדורת י' שילת, כרכים א-ב, ירושלים תשנ"ה.
2. הקדמות הרמב"ם למשנה, מהדורת י' שילת, ירושלים תשנ"ו.
3. מורה נבוכים לרבנו משה בן מימון, מהדורת מ' שורץ, כרכים א-ב, תל-אביב תשס"ג.
4. משנה עם פירוש רבינו משה בן מימון, מהדורת י' קאפח, כרכים א-ג, ירושלים תשכ"ג-תשכ"ח.
5. רבי משה בן מימון, שמונה פרקים, מהדורת מ' שורץ, ירושלים תשע"א.
6. רבנו משה בן מימון, ספר משנה תורה "המקבץ לתורה שבעל-פה כולה", מהדורת י' מקבילי, חיפה תשס"ט.
7. שיעורי הרב יוסף קאפח על הרמב"ם: הקדמות לפירוש המשנה – הקדמה לפירוש המשנה, קרית אונו תשע"ח.
8. שיעורי הרב יוסף קאפח על הרמב"ם: הקדמות לפירוש המשנה – פרק חלק, קרית אונו תשפ"ב.

חומר לקריאה מומלצת – קריאת העשרה (רשות):

1. אלקיים, א'; שורץ, ד' (עורכים), הרמב"ם בנבכי הסוד: מחווה למשה חלמיש, רמת-גן תשס"ט.
2. ארליך, ד', הרמב"ם על יסודות האמונה היהודית, תל-אביב 2019.
3. בן-אור, א', 'מודלים להבנת הרע ב"מורה נבוכים"', עיון לד (תשמ"ה), עמ' 3–33.
4. גולדמן, א', מחקרים ועיונים: הגות יהודית בעבר ובהווה (בעריכת ד' סטטמן וא' שגיא), ירושלים תש"ס.
5. הלברטל, מ', הרמב"ם: רבי משה בן מימון, ירושלים תשס"ט.
6. הרוי, ז', כיצד להתחיל ללמוד את מורה הנבוכים ח"א פ"א, דעת 21 (תשמ"ח), עמ' 5–23.
7. הרטמן, ד', מנהיגות בעיתות מצוקה: על איגרות הרמב"ם, תל-אביב 1985.
8. חלמיש, מ'; כשר, ח' (עורכים), דעת הרמב"ם: ילקוט מאמרים בחקר משנת הרמב"ם, רמת-גן תשס"ד.
9. טברסקי, י', מבוא למשנה תורה לרמב"ם, ירושלים תשנ"א.
10. ישפה, ר', פילוסופיה יהודית בימי הביניים מרס"ג עד הרמב"ם, א-ג, רעננה תשס"ה-תשס"ז.

11. כשר, ח', על המינים, האפיקורסים והכופרים במשנת הרמב"ם, תל-אביב תשע"א.
12. כשר, ח', 'פירושי הרמב"ם לסיפור נקרת-הצור', דעת 35 (תשנ"ה), עמ' 29–66.
13. פינס, ש', 'המקורות הפילוסופיים של מורה נבוכים', בין מחשבת ישראל למחשבת העמים, ירושלים תשל"ז, עמ' 103–173.
14. צדיק, ש', מהות הבחירה בהגות היהודית בימי הביניים, ירושלים תשע"ז.
15. קליין-ברסלבי, ש', 'מבוא', רבי משה בן מימון, שמונה פרקים, מהדורת מ' שורץ, ירושלים תשע"א, עמ' א-סג.
16. קליין-ברסלבי, ש', פירוש הרמב"ם לסיפור בריאת העולם, ירושלים תשמ"ח.
17. קליין-ברסלבי, ש', שלמה המלך והאזוטריזם הפילוסופי במשנת הרמב"ם, ירושלים תשנ"ז.
18. קלנר, מ', אמונה שאינה מגיעה לעיקר: במה נבחנת יהדות, ירושלים תשע"ו. [= קלנר תשע"ו א]
19. קלנר, מ', גם הם קרויים אדם: הנכרי בעיני הרמב"ם, רמת-גן תשע"ו. [= קלנר תשע"ו ב]
20. קלנר, מ', תורת העיקרים בפילוסופיה היהודית בימי הביניים, ירושלים 1991.
21. קרמר, י', הרמב"ם: ביוגרפיה, תל-אביב 2019.
22. רביצקי, א' (עורך), הרמב"ם: שמרנות, מקוריות, מהפכנות, א-ב, ירושלים תשס"ט.
23. רביצקי, א', 'סתרי תורתו של מורה הנבוכים: הפרשנות בדורותיו ובדורותינו', על דעת המקום: מחקרים בהגות היהודית ובתולדותיה, ירושלים 1991, עמ' 142–181.
24. שביד, א', עיונים בשמונה פרקים לרמב"ם, ירושלים 1989.
25. שוורץ, ד', אמונה ותבונה: דרכי הוויכוח בהגות היהודית בימי-הביניים, תל-אביב תשס"א.
26. שוורץ, ד', הרעיון המשיחי בהגות היהודית בימי הביניים, רמת-גן תשנ"ז.
27. שטראוס, ל', 'אופיו הספרותי של "מורה נבוכים"', ירושלים ואתונה: מבחר כתבים, ירושלים תשס"א, עמ' 167–205.
28. שטרן, י', החומר והצורה במורה נבוכים לרמב"ם, בני ברק 2017.
29. Davidson, H. A., *Maimonides the Rationalist*, Oxford 2011.
30. Davidson, H. A., *Moses Maimonides: The Man and His Works*, Oxford 2005.
31. Ivry, A. L., *Maimonides' Guide of the Perplexed: A Philosophical Guide*, Chicago and London 2016.

- Kellner, M., *Maimonides' Confrontation with Mysticism*, .32
London 2006.
- Kellner, M., *Maimonides on Human Perfection*, Atlanta, .33
GA 1990.
- Kellner, M. and Gillis, D., *Maimonides the Universalist:
The Ethical Horizons of the Mishneh Torah*, London 2020. .34
- Kellner, M., *Science in the Bet Midrash: Studies in* .35
Maimonides, Brighton, MA 2009.
- Kraemer, J. L., *Maimonides: The Life and World of One* .36
of Civilization's Greatest Minds, New York 2008.
- Kraemer, J. L., *Perspectives on Maimonides:* .37
Philosophical and Historical Studies, Oxford 1996.
- Kreisel, H., *Maimonides' Political Thought*, Albany .38
1999.
- Robinson, I. et al. (eds.), *The Thought of Moses* .39
Maimonides: Philosophical and Legal Studies, Lewiston,
New York 1990.
- Rudavsky, T. M., *Maimonides*, United Kingdom 2010. .40
- Schwartz, D., *The Many Faces of Maimonides*, .41
Brighton, MA 2018.
- Seeskin, K. (ed.), *The Cambridge Companion to* .42
Maimonides, Cambridge 2005.
- Strauss, L., 'How to Begin to Study The Guide of the .43
Perplexed', Moses Maimonides, *The Guide of the Perplexed*,
S. Pines (trans.), Chicago 1963, pp. xi–lvi.
- Stroumsa, S., *Maimonides in His World: Portrait of a* .44
Mediterranean Thinker, Princeton 2009.

חומר מחייב למבחן (חובה – החומרים סרוקים ומצורפים ליחידות המתאימות
במודל):

1. יחידה 10 – ארליך, ד', הרמב"ם על יסודות האמונה היהודית, תל-אביב
2019, עמ' 13–23, 209–211.
2. יחידה 26 – הלברטל, מ', הרמב"ם: רבי משה בן מיימון, ירושלים
תשס"ט, עמ' 299–310.